

497

שאלות ותשובות ראש מנשה

כולל שו"ת בענינים שונים מה ששאל הרב ר' מנשה
גראסבערג שליט"א להרב הגאון ר' חיים ברלין
שליט"א.

היבר אנתו ר' מנשה גראסבערג כמרעסטונא.

מחבר סי' "אלפי מנשה" ו"ס "דגל מנשה" ו"ס
"מטה מנשה" ושו"ת "שבט מנשה" והגהות
על סי' "ההשלמה".

וכליה לראש מנשה סי' היתוד לרבינו יוסף בן אברהם ז"ל בן
וקאר בלשון ערב נעתק בכ"י ישן נושן מעקר הספרים
במנכען עם הערות מהרב הנ"ל.

ברפוס של אברהם פאנאם בווען.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 497/a

Rosch-Menasche.
Responsen

mit einem Anhange

S e f e r H a j i d u d

von

Rabbiner Josef ben Abraham
Ibn Wakkar

in arabischer Sprache.

Nach einer Handschrift aus der königl.
Hof- u. Staats-Bibliothek zu München.

Herausgegeben von M. Grossberg,
Trestina.

Versasser mehrere Werke.

Druck von A. Fanto, in Wien.

שאלות ותשובות ראש מנשה

כולל שו"ת בענינים שונים מה ששאל הרב ר' מנשה
גראסבערג שליט"א להרב הגאון ר' חיים ברלין
שליט"א.

הוציא אותו ר' מנשה גראסבערג ממרעסבונא.

מחבר סי' "אלפי מנשה" וסי' "דגל מנשה" וסי'
"מטה מנשה" ושו"ת "שבת מנשה" והגהות
על סי' "ההשלמה".

וכלה לראש מנשה סי' היחוד לרבינו יוסף בן אברהם ז"ל בן
וקאר בלשון ערב נעתק מכ"י ישן נושן מעד הספרים
במנכען עם הערות מהרב הנ"ל.

בדפוס י"ל אברהם פאנשא בויען.

צורת הרב ר' מנשה גראסקערג שליט"א.

עמ"י, "יום ה' ערב ר"ח כסלו" לפ"ק, יעליסאוועטגראד.

החיים והשלום, לכבוד ידידי, הרה"ג החו"ב ורב פעלים נו'
מ' מנשה גראסבערג הי"ו, שלום. —

קְשִׁבוּעִים, לא הייתי בכיתי, וכשוכי, מצאתי מכתבו
ורנני להשיבו על כל שאלותיו ככדר, על ראשון ראשון.

א) בדברי הרמב"ם פ"ח טה' רוצח שכתב, שאין
הרוצח דר בתחום עיר מקלטו, שנאמר וישב בה, ולא
בתחומה, והוא מסוגיא דמכות י"ב א', למה השמיט הא
דמשני הש"ם שם, לא נצרכה אלא למחילות. — כבר
קדמה להעיר בזה, במנחת חנוך, מצוה ת"י, ויישב בקצרה,
דמילא משמע, דאינו דר בכל ענין בתחומה, רק בעיר,
ע"ל.

ב) רמי לן טו, מתנייתא אהדרי, במכות שם יא' ב',
כשם שהעיר קולמת, כך תחומה קולמ, וכנדרים ג"ו ב',
הנודר מן העיר, מותר ליכנס לתחומה. — שאלת ראשונים
היא, במדרכי פ' כל הבשר סי' תשי"א, וביים של שלמה
שם, סי' נ"ג, ובשלמי הגבורים באלפסי פ' לא יחפור,
ויישוב על זה, כתב הש"כ ב"ד סי' רי"ז ס"ק ל"ה, משום
דכנדרים הלך אחר לשון בני אדם, והגם דכנדרים שם

יליף לה היש"ס מקרא, מהא דכתיב ומדתם מחוץ לעיר, ככר יישבו התום' על כיוצא בזה, בפ' אין מעמידין כ"ז א' ד"ה אלמא, בתירוץ הראשון, כי לא נתברר לנו לשון בני אדם אם לא מן הפסוק, עכ"ל, ועוד י"ל, הנשקא מינה, הא דיליף לה בקרא, לענין מי שנדר בלשון הקודש, כמיש"כ הר"ן בנדרים שם נ"ה ב' ד"ה תוספתא, לענין הנודר מן התירושי, וע' עוד בבדק הבית בב"י י"ד ריש סי' רי"ז בשם רבינו ירוחם. —

ג) מדוע זה השמיט מרן המחבר ב"ד סי' רי"ז סעי' כ"ט, הא דמותר ליכנס לתחומה כלשון המשנה, שהעתיקה בלשונה זה גם הרמב"ם והמור. — פשוט, דהרמב"ם והמור שלא סיימו מדת עבודה של עיר, שהוא שבעים אמה ושירים, על כן הוכרחו לסיים דין תחומה ולחלק בין עבודה לתחומה שלא נמעה, אבל המחבר שסיים, שהוא תוך שבעים אמה ושירים, שיב יצאנו מכלל טעות, ודי בזה. —

ד) מי שישמע קול הברה של קריאת המגילה, אם יצא? — פשוט, שלא יצא, דלא עדיף, משומע בלשון שאינו מביין, (אם אינו לה"ק), ובר מן דן, הרי כתב המג"א סי' תר"ץ ס"ק ט"ו, דאם לא שמע השומע תובה אחת, לא יצא, וכל שכן, שמע קול הברה ובמשנתינו שבפ' ראודה ב"ד כ"ז ב', רבותא אשמעינן בשופר, דאפילו שופר לא יצא בקול הברה, וכל שכן במגילה. —

ה) דברי ספר יראים, סי' שנ"ב, שנסתפק, אם שותפות עכו"ם באם, פוטר מבכורה בכהמה מטאה,

דמקנך בהמה טהורה במשמעי, וספק אם בהמה טמאה בכלל מקנה. — הטה תמוהין מאוד, והם נגד משמעות כל סוגיא קמייתא דמס' בכורות, ונגד כל הפוסקים ואין ספק כלל, דגם בהמה טמאה בכלל מקנה' וכן אמר רב פפא שם ו' א' כל מקנך תזכר כלל, שור ושה וחמור פרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, הרי מפורש, דגם חמור הוא בכלל מקנה. — ולולי מתתפינא, אימר אני, שכל הלשון הזה שבספר יראים, מן אבל בהמה טמאה, עד סוסים וחמורים הווי, אינו מהמחבר רבינו הר"א מטיץ ז"ל, אלא הנה' היצונית מאת המסדר ר' בנימין אשכנזי, ועל כן לא הוכחו דברים אלו בפוסקים, ועוד נמצא דבר תמוה באותו סימן על סוגיא דמשנת פ' עד כמה כ"ח א' השוחט את הבכור ומראה את מומו, דסבר ר' מאיר הויאל ונישחט שלא על פי מומחה אסור, ואמרינן בש"ס שם ע"ב דקנסא קא קנית ר"מ, וכתב ע"ז בס' יראים שם ויש לוטרא, אחרי דקנסא הוי, לא קנסיןן בהוץ לארץ, דהא אין דנין דיני קנסות בחוצה לארץ ודברים אלה מרפסן איגרי, דהא דאין דנין דיני קנסות בחוצה לארץ, אינו אלא להוציא ממון מאחד לחבירו, ולא על דיני אסור והיתר, וכבוד אצלי ג"כ, שהוא הגהת הרב המסדר הנ"ל ולא מפי רבינו הר"א מ"ז ל, יצאו דברים זרים ומתמיהים כאלה. (ו) ואחרון הכי נכבד, למצוא מקור נאמן, למצות קבורת המת דוקא בקרקע ולא בשריפה. — אמנם כן, דהכי אמר ר' יוחנן משום רשב"י בפ' נגמר הדין ט"ו ב', רמז לקבורה מן התורה מנין, תלמוד לומר כי קבור תקברנו

מכאן רמז לקבורה מן התורה, ופירושו הרמב"ן בס' תורת האדם שער הקבורה, והר"ן כחידושו שם, דהיינו קבורה בקרקע דוקא, ואי לאו האי קרא, הוי אמינא שאין המצוה, אלא שיהא מעבירו מכנגד פני הרואין, ואשמעי' דבעי' קבורה בקרקע דוקא, והכי מסיק בסוגיא שם, אימה דליעבד ליי ארון ומשני תקברנו ריכויא הוא, עכ"ל הר"ן כחידושו, אלא דשבור מלכא, דלא הוי משמע ליי דרשות חז"ל, אישתיק ליי רב חמא, אבל אנחנו מקבלי תורה שנעל פה, איין אנו אחראין לשבור מלכא, ולכל כיוצא בו, וכבר כתב הרמב"ן בס' המצות בהשנותיו לשורש השלישי, דלשון רמז, נאמר בש"ס על כמה דברים שהן גופי תורה, כמו שאמרו בריש מכות ב' ב', רמז לעדים זוטמין שלוקין מן התורה מנין, ובפ' דגשרפין פ"ג ב', רמז למכול יום שאם עבד חילל מנין, ויליף שם, ששכול יום ששימש חילל עבודה וחייב מיתה, ועוד הביא הרמב"ן שם מכמה מקומות בש"ס, שאמרו בלשון רמז, והן דרשות גמורות מן התורה, וכ"כ הרמב"ם בה' זכיי, ומתנה ס"פ י"א, ובה' אכל ריש פ' י"ב שהקבורה מצוה, שנאמר כי קבור תקברנו, ואשמעי' קרא אפי' בחייבי מיתות דבעו קבורה, וכי"כ בכל המתים, וכ"כ בס' המצות להרמב"ם, מ"ע רל"א, שהוא מצות עשה מן התורה לקבור כל מתי ישראל ביום מותם, והא דבעי הש"ס בסנהדרין שם, קבורה משום בזיונא הוא, או משי"ם כפרה הוא, אך מעמא דקרא קא מפרש, כמיש"כ הלח"מ בה' זכיי ומתנה שם אכל הוא מ"ע מן התורה, ככל מצות שכתורה

והן נודע דמת אסור בהנאה. דגמרינן שם שם
מעגלה ערופה, וא"כ הרי הוא בכלל כל איסורי הנאה
הנקברין ומשנה שלמה שנינו בשלהי תמורה ל"ד א',
כל הנקברין לא ישרפו, ומפרש טעמא בגמרא משום
דנקברין אפרן אסור ונשרפין אפרן מותר, וממילא מת
דבעי קבורה בקרקע, אסור לשורפו, והא דתנן באהלות
פ"ד מ"ב ומייתי לה הש"ס בפ' העור והרוטב קכ"ה ב',
כטומאה מן המת הנתונה כתיבת המגדל שבבית, ר' יוסי
מטהר, מפני שהוא יכול לשורפה במקומה היינו משום
דאין חיוב קבורה במת, אלא א"כ הוא שלם ראשו ורובו
לכל הפחות כדאי" בירושלמי דנזיר פ"ז ה"א, כי קבור
תקברנו, מכאן שאינו נעשה מת מצוה. עד שיהא ראשו
ורובו, והובא להלכה במשנה למלך, שלהי ה' אבל, ודלא
כהתוס' יו"ט בפ' המצניע, מ"ה שכתב דכזית מן המת
מצוה לקוברו. — וגם אין אסור לשורפו משום דנשרפין
אפרן מותר, ויבא ליהנות באפרו, דאפר כזית מן המת
אין בו שוה פרוטה, ולא שייך בו דנאה, והשתא ניחא
שפיר, הא דלא פליגי ר' יוסי במת שלם, כפי' מ"ג, המת
בבית ולו פתחים הרבה, כולן טמאים, משום שסוף
טומאה לצאת, ולא פליגי ר' יוסי והיינו משום דמת שלם
מצותו בקבורה, ואסור לשורפו, דילמא אתי ליהנות
באפרו. — ולכאורה הי' אפשר ליישב עוד, דמתניתין
דאהלות מירי במת עכו"ם, דאין מצוה לקוברו, וגם אינו
אסור בהנאה כדאי" בירושלמי בפ' המצניע הלכה ה',
וכ"כ התוס' בפ"ק דב"ק י' א' ד"ה שהשיר, וכבר האריכו

בזה, המשנה למלך שלהי ה' אבל שם, ורבינו הגר"א ז"ל
ביו"ד סי' שמ"ט ס"ק א', דמת עכו"ם, מותר בהנאה, אבל
אי אפשר לומר כן, לפי מה שפסק הרמב"ם ז"ל, בפ"א
מה' טומאת מת הלכה י"ג כרשב"י, דאין העכו"ם
מטמאין באהל, וא"כ לא שייך בו דין סוף טומאה לצאת
ועל כרכך מתני' דאהלות מיירי במת ישראל. — אבל
לדעת התוס' בפ' הבא על יבמתו ס"א א' ד"ה ממגע,
ובפ' המקבל קי"ד ב' ד"ה מהו, דלא קי"ל כרשב"י אלא
דמתי עכו"ם מטמאים באהל, וא"כ כאמת יש לומר דמתני'
דאהלות מיירי במת עכו"ם, דאין מצוה לקבורה, ומותר
בהנאה, ואעפ"כ מטמא באהל, ושייך בו דין סוף טומאה
לצאת, ואעפ"כ ר' יוסי מטהר מפני שהוא יכול לשורפה
במקומה, אלא דא"כ יקשה, למה לא פליג ר' יוסי כמתני'
דהמת בבית, גבי מת שלם, וע"ז יישבו התוס' בפ' העור
והרוטב קכ"ה ב' ד"ה יכול, משום דמת שלם, אין דרך
לשורפו, ולא כתבו, דאסור לשורפו, והיינו, משום דהתוס'
למעמיהו, דסברי כרבנן כרשב"י, דמת עכו"ם מטמא באהל
ומוקמי מתני' במת עכו"ם, דאין איסור לשורפו, אבל
מכל מקום אין דרך לשורפו, וכל זה לשיטת התוס', אבל
להרמב"ם דקי"ל כרשב"י דמת עכו"ם אינו מטמא באהל
ומתני' על כרחך במת ישראל, בלא"ה ניהא, דכזית מן
המת מותר לשורפו, משום דא"צ קבורה, וגם אפרו אינו
שוה פרוטה, אבל מת שלם, צריך קבורה, ויש באפרו
שוה פרוטה ואסור לשורפו, משום דכל הנקברין לא
ישרפו, כנלענ"ד. —

והן כתב מעב"ת שי', שהמתירין לשרוף המתים הביאו ראיות מפסיקי הנביאים, שדשם מעב"ת שי' במכתבו וכל ראיותיהם ישא רוח, ואין להם מעם וריח, ואפרטם אחד לאחד. —

א) ביהושע ז' ט"ו, והי' הנלכד בחרם ישרף באש, אתו ואת כל אשר לו. — הגה אף לפי פירושם, דהאיש הנלכד ישרף באש, ג"כ אין שום ראי', דמי עדיף האי קרא, ממקראות חכתוכים בתורה, כבת כהן שזינתה, באש תשרף, וכבא על חמותו, באש ישרפו אתו ואתהן, והיינו שטמיתין אותם ע"י פתילה מאבן רותה, בשרפת, נשמה וגוף קיים ואח"כ מקברים אותם, כמבואר בפ' ארבע מיתות, והכי נמי דכוותה, אבל באמת כבר פירשו רש"י ורד"ק ביהושע שם, שפירוש המקרא, שהנלכד בחרם, יחרימו אותו ואת כל אשר לו, והיינו, האנשים בסקילה, וכל מטונם בשריפה, ותדע, שהרי באמת לא ישרפו את עכו, אלא סקלוהו, וכמפורש להלן פ' כ"ה וירגמו אתו כל ישראל אבן וישרפו אתם באש, ויסקלו אתם באבנים, ופירש רבינא, בפ' נגמר הדין, מ"ד א', הראוי לשריפה לשריפה, (כסף וזהב ובגדים, רש"י), הראוי לסקילה לסקילה, (הוא ובהמותיו, רש"י), וכן פירש"י ביהושע שם. —

ב) בשמול א' ל"א, כגויות שאול המלך ובניו, וישרפו אתם שם. — והנה אלמלי הי' פירוש המקרא, כפי דעתם, ששרפו את גופותיהם, הרי היו גם עצמותיהם נשרפים לאפר מקלה, כנהוג אצלם, ואיך יפרשו, מקרא

שאהר זה ויקחו את עצמותיהם ויקברו תחת האשל
אלא ודאי, דאין הפירוש שירפו את גופותיהם, אלא
כתרגום יונתן ופירש"י שם, וקלו עליהון כמה דקלן על
מלכיא תמן, וכדתניא שורפין על המלכים, (ע"ז י"א א')
ומה שורפין עליהם מטתם וכלי תשמישם. — אבל את
גופות שאול ובניו, קברו כדין, ותדע, דבכרי הימים א'
י' י"ב, לא נזכר כלל, לשון שריפה, אלא שקברו את
עצמותיהם תחת האלה ולא יותר. —

ג) מלכים א' י"ג, ועצמות אדם ישרפו עליך, כן
נבא עדוא הנביא לירבעם מה שיעשה יאשיהו המלך
בימיו, ועינינו הרואות מה שעשה יאשיהו, כמפורש
במלכים ב' כ"ג ט"ה ויפן יאשיהו וירא את הקברים
אשר שם בהר, וישלח ויקח את העצמות מן הקברים
וישרף על המזבח ויטמאהו, כדבר ה' אשר קרא איש
האלהים, הרי שהוציא את העצמות מקבריהם, אחרי
שכבר נקברו כדת, ויען שהיו בחייהם עובדי ע"ז נחשבו
כעכו"ם, ושרף את עצמותיהם בבזיון, אחרי קבורתם, ואין
ראיה מזה, למנהג שריפה בלא קבורה. —

ד) ירמי ט"ט ב' כן רשום במכתב מעבית, ולא
ידעתי כונתו. —

ה) עמוס כ', על שרפו עצמות מלך אדום לשיד,
והוא הכתוב במלכים ב' ג' כ"ז, שמלך מואב לקח את
בן מלך אדום הבכור אשר ימלך תחתיו, ויעלהו עלה על
החמה. — ומה זו ראי', ממה שמלך מואב עשה כן, לכן
מלך אדום, שנלמד ממנו, לבטל מצות קבורה, אתמהו.

עוד הביא מעב"ת רא"י בשם מדברי התוס' בפ"ב
דתענית, מ"ז ב' מ"ז א', שלוקחין אפר מקלה מעצמות
אדם. — ופשוט, שיש לדחות, שלוקחין עצמות מתי
ענו"ם שנשרפו, ואין מזה רא"י שמותר לשרוף עצמות
ישראל, בלא קבורה ח"ו. — וזה לשון הר"ן בחידושו
לסנהדרין, מ"ז ב', דקי"ל כר' יוחנן משום רשב"י וא"כ
אין אדם יוצא ידי חיבת קבורה אלא בקבורת קרקע,
ולא שתהא הקבורה ממש בקרקע, שלא יצא ידי חובתו
אם יקבור ארונו בקרקע, אלא הכוונה בקבורת קרקע,
מפני שהוא תכלית הענין, שאין לך גניזה גדולה ממנה,
וכן ה"י מנהג התלמוד בקבורת הכוכין שהיו נותנין שם
את המת כשהוא מונח בארון, אבל מפני שאמר הכתיב
כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ואמרו בהגדה שדעפר
הוא רפואתו טוב לקיים בו קבורת קרקע ממש, שלא
בהפסק, וכן מנהגנו עכ"ל הר"ן בחידושו. — ויה"ר
שיבולע המת לנצח, ומחיי חיים יוסיף לנו ולכם חיים
ארוכים וטובים ומתוקנים. —

את ספרו דגל מנשה לא ראיתי ולא שמעתי, ולא
ידעתי ממנו מאומה, ואבקשהו גא לשולחו לי. — וכן
את הספר שמדפיס עתה, ספר כ"י מקדמון, אבקש
לשולחו לי, אחר הגטרו, וכן עשה זקנו, ידידי הנאון ז"ל
ושלח לי לתשורה את ספרו שי למורה, וכתב בכתב
ידו על שער הספר, שישולחו לי לתשורה. — והוא
לראשי עמרה. —

ספרו משמים ופירושים על התורה לר"י מוינא.

וההשלמה על תענית ומגילה, נמצא בידו. —
אבקשהו להשיבני על מכתבי זה, ואם יש בידו
להעיר מה על דבריי בד"ת יבאו נא דבריו וכבדנוהו. —
ויהי נועם ה' עליו, ומעשי ידיו כוננה עליו, בכל
אות נפשו לטובה, וכאשר אברכנו באהבה, ירדו"ש וטובו
לעד, המצפה לישועה. —

חיים ברלין החו"פ"ק.

אחלי אהובי, לדרוש למעני בשלום כבוד יריד ה'
וידיד נפשי הרב המאוה"ג החו"ב, צדיק ונשגב, בנן של
קדושים, מ' משה ארי' ליב הלוי באמבערגער הי"ו, האב"ד
דק"ק קיסינגען, וכי רוב נחת הי' לי, להתבשר משלומי
וטובה, ע"י חתני יקירי הרב החו"ב מ' ברוך הכהן שי' בן
הרב ר' משה הכהן שי' מדווינסק, שהי' במחנה קדישו
בקיץ העבר, ואבקשו אם ירשהו העת, לעיין בתשובתי
האמורה למעלה, לידידנו הרה"ג מ' מנשה גראסבערג הי"ו
ולהודיעני דעתו המהורה בזה, והי' זה שלום למר
ולתורתו, ושלומי יגדל, כברכת ירדו באהבה רבה. —

חיים ברלין הי"נל.

בעזה"י, יום ד' והוא כ"ז לחדש כסלו לפ"ק, יעליסאנועמגראד

השם עבים רכוכו, ישפיע משלומו וטובו, על ראש כבוד
הרב הגדול החו"ב, רב פעלים, ובנש"ק, כש"ת מ' מנשה
גראסבערג הי"ו.

עוד מרם הגיעוני ספריו ששלח לי, הנני מחזיק לו
טובה בעדם וביחוד בעד ספר ההשלמה על מס' ברכות,
יען כי כל תורתם של ראשונים, יקרים מפנינים,
ויהופשו כמטמונים, וכלי ספק עצורים המה עוד הספרים
בקצה הגבול, ויגיעו לירי א"ה, ואלפי תודות אשיבה
עוד הפעם, ועתה שלום. —

א) על דבר השומע קול הברה כמגילה, בדעת
הראשונה אני עומד, דכמו שאם שמע בלשון שאינו
מבין, (ואם אינו לה"ק), לא יצא, משום שאינו יודע מה
ששמע, הוא הדין בשמע קול הברה, הרי ג"כ אינו יודע
מה ששמע, וגם דעיקר המצוה, הוא פרסומה ניסא,
מכל מקום, הרי אם ישמע קול מנענים ומתוספים
ומצלצלים, לשמחת פורים, אין לך פרסומו ניסא גדול
מזה, ואפי' הכי, אין זה כלום, דכך תקנו חכמים, לפרסומי
ניסא, ע"י קריאת המגילה, או שמיעתה, ואם אינו יודע
מה ששמע (את המגילה), לא יצא. —

ב) שאל עוד. למה השמיט הרמב"ם, הא דר"א בפ' יוח"כ, פ' א', האוכל חלב בזה"ז צריך שיכתוב? — בירושלמי פאה פ"א ה"א, וחגיגה פ"א ה"ב, מכואר דפליגי בזה, ר' יוחנן ור' הושעיא, דר' יוחנן דאמר שיעורין הלכה למשה מסיני, לית לי' הא דר"א, ור' הושעיא אמר כר"א, וידוע דאין הלכה יד"א נגד רבו ר"י, כמש"כ היר מלאכי ס' תקע"א, ע"כ פסק הרמב"ם כר"י, ודלא כר"א, וכ"כ במראה הפנים בירוש' דחגיגה שם, והא דא' בתלמודא דירן, כיומא שם, בתר מיטרא דר"א א"ר יוחנן שיעורין של עונשין הל"מ, בא לחלוק בזה, על מיטרא דר"א, והגם דא' בלשון אמר ר' יוחנן, ולא ר' יוחנן אומר, מצינו כהאי גונא במשנה דפ' שלשה שאכלו מ"ט ב' אמר ר"ע ופליגי שם על דברי ר"י הגלילי. —

ג) עוד שאל, אם מותר להסתפח לחברת צב"ח, ולהנזר מדבר הכא מן החי, והוא נגד ד' הט"ז, דאין כח לחכמים לאסור מה שהתירה תורה בפירוש? — עד כאן לא אמר הט"ז, אלא דאין כח ביד הז"ל לנזור איסור לכל ישראל, על דבר שפירשה התורה בפירוש להיתר אבל מי שירצה לאסור על עצמו אכילת בשר, אין זה בכלל דברי הט"ז, והרי הוא ככל הנדרים, שכתבה תורה בפירוש, איש כי ידר נדר או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו, לא יחל דברו, אלא שחובה להתרחק מן הנדרים, ואנודר כאלו בנה כמה, ונקרא רשע, כדתנן, בפ"ק נדרים ט' א', כנדרי רשעים, וביו"ד ס' ר"ג. —

ד) הקשה, על הים של שלמה ביכמות שכתב, דכן

קרוי אף בטעי אמו, דכתיב ויתרצצו הבנים בקרבה, מלשון בעל העטור, שכתב דולד הנמצא בבהמה לא מחייב משום או"ב, דכתיב שור או כשב או עז כי יולד ולא מתקרי בן עד דנפיק לאויר העולם? הנה הרש"ל ז"ל לא ראה את ספר העטור, כי לא נדפס בימיו, וראי לדבר, ממה שלא זכר ממנו טאומה, כתשובתו הידועה, שבש"ת רש"ל סי' כ"ט, שביאר שם סדר היחס מהנאונים ולא הזכיר שמו וזכרו של בעל העטור, — האומנם, כי דברי העטור שם המה מנומנים, שבתחלה הביא ראה, שאין בולד הנמצא בבהמה משום או"ב, מלשון כי יולד, והוא כסוגיא דפ' מי שמת קמ"ב ב', ודוקא בן יום א' אבל עובר לא, מ"ט וילדו לו אמר רחמנא, ואח"כ תוך כדי דבור סיים דבריו דלא מתקרי בן עד דנפיק לאויר העולם, וא"כ למאי הביא מתחלה קרא דכי יולד, דלא כתיב כלל בקרא דאו"ב אלא במקרא שלפניו, במחוסר זמן, ונראה בעליל, שאיזה מעות סופר יש כאן, וכבר כתב היד מלאכי, בכללי המחברים אות כי, דספר העטור כולו מלא חסרונות ומעיות. — ולעמית זה' גם ראיית הים של שלמה, דבן קרוי אף בטעי אמו מלשון ויתרצצו הבנים בקרבה, אינה ראי' כלל, כמש"כ הראב"ע על התורה, בפסוק זה, ולהלן בפ' תצא על הפסוק, כי יפל הנפל ממנו, שנקראו בנים על שם סופס, ויותר הי' לו להביא ראי' מסוגיא הנ"ל, כ"פ מי שמת, דלא ממעט עובר אלא מוילדו לו, ולא מלשון בנים, הרי דבנים שייך לוטר גם על עובר, —

ה) רמי רב מנשה: מספר יראים. על מחזור ויטרי, בדין אם אומרים ברה"ש מועדים לשמחה, וכבר נחלקו בזה, גאוני קמאי, דרב שר שלום גאון, ורב פלמוי גאון כתבו בשם מנהג ב' ישיבות, לאמר ברה"ש והשיאנו, את ברכת מועדיך לשישון ולשמחה, ורב האי גאון כתב, שאין לומר ברה"ש מועדים לשמחה, כאשר באו דבריהם בארוכה, ברא"ש פ"ד דרה"ש, סי' י"ה, ובטור או"ח סי' תקפ"ב, אמור מעתה, רבעל ספר יראים, סי' כרב שר שלום ורב פלמוי, וכמנהג שתי ישיבות, ומחזור ויטרי סבר כרב האי גאון, וכמנהגינו, וכי גברא אנברא קא רמי וע' שאנת אר"י סי' ק"ב, שהאריך לפלפל בזה, אם יש ברה"ש מצות שמחת יום טוב. —

ו) העיר רום מעלתו, על ס' יראים סי' קע"ו, שלא חשב תולדות הערל את המשוך שאסור בתרומה מדבריהם, כדרכ הונא ב"פ הערל ע"ב א' ? — איברא דהאי מילתא' אי משוך אסור בתרומה מדבריהם, לא ברירה כל כך, ותליא בחילופי גירסאות בסוגיא שם, אי גרסי' לימא מסייע ל"י מברייתא דתוספתא, או כנוסחא שלפנינו בש"ס מיתיבי ותיובתא דרב הונא תיובתא, כמבואר כל זה, בפירשי' שם ד"ה קתני, ובתוס' ד"ה מיתיבי, ורש"י ז"ל, הסכים, לגירסת לימא מסייע ל"י, ולפי זה, קי"ל כרב הונא, דמשוך אינו אוכל בתרומה מדבריהם, והרמב"ם ז"ל בה' תרומות פ"ז ה"י, פסק דמשוך מותר לאכול בתרומה ואע"פ שנראה כערל, וכתב הכסף משנה שם, שסובר כגירסא דידן, דמסיק לרב הונא

בתיובתא. — אמנם, בס' המצות להרמב"ם, מצות ל"ת קל"ה, כתב שמשוך אסור בתרומה, מדכריהם, וכבר כתב היד מלאכי בכללי הרמב"ם אות כ"ג, שבכל מקום שהרמב"ם סותר דבריו, מס' המצות, לחבורו היד החזקה, העיקר כמו שפסק בחבורו, וכן דעת בעל ס' יראים, כדעת הרמב"ם בחבורו בזה, שמשוך מותר בתרומה. —

ז) עוד שאל, אם מותר לשאול מחבירו איזה ענין שיש לחוש, שישקר בתשובתו, או שודאי ישקר, אם יש בזה, משום לאו דלפני עור? — הנה אם אין הדבר ברור להשואל, שחבירו ישקר בתשובתו, אין לו לחוש כלל, ויוכל לתלות, שלא ישקר, וכלל גדול הוא, שאין אסור משום לפני עור, אלא היכא שאי אפשר לתלות בהיתר, אבל אם יש לתלות בהיתר מותר, וכדתנן בשביעות פ"ד מ"ז, זה הכלל, כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה, אסור, לאיסור ולהיתר מותר, ושם משנה ט', משאלת אישה לחבירתה החשודה על השביעית, נפה וכברה ורחים ותנור, ופירשו בירושלמי, שאני אומר נפה לספור בה מעות כברה לכבור בה חול רחים למחון בהן סמטנין, תנור לממון בו אונין של פשתן — אך אם יודע השואל בודאי שחבירו ישקר בתשובתו, אז יש חילוק בדבר, דאם רק על שאלה זו שרוצה לשאול ממנו עתה ברור לו, שחבירו ישקר לו — ואם לא ישאל ממנו, עתה שאלה זו, לא יוציא חבירו שקר מפיו, א"כ הרי זה דומה למושיט דבר איסור לחבירו, דקאי בתרי עברי דנהרא, ואז ודאי יש בזה משום לפני עור. — אך

אם לא רק על שאלה זו לכד, ברור להשוואל שחבירו
ישקר, אלא שחבירו זה הוחזק כפרן ושקרן, בכל דבוריו
עם כל אדם. אז באנו למחלוקת הפני משה והמשל"מ,
המבואר במשנה למלך פ"ד מה: מלוה ולוה ה"ב, דלדעת
הפני משה שם מיקרי כהאי גונא לא קאי בתרי עברי
דנהרא, כיון דגם אם לא ישאל עתה שאלה זו מחבירו,
ישקר חבירו לאנישים אחרים, וא"כ אין בזה לאו דלפני
עור, ולהמשנה למלך שם, שחולק על הפני משה, אסור
גם בכהאי גינא משים לפני עור, יעיין נא שם במשנה
למלך, והדברים ארוכים, ועת לקצר. —

(ח) עוד שאל, אם מותר להוציא שן בשבת ע"י
רופא ישראל? — מבואר בהגהת רמ"א סי' שכ"ח סעי'
ג', דאומר לעכו"ם להוציאו, משמע דלישראל אסור,
וכמש"כ המגן אברהם שם ס"ק ג', דהוצאת שן הוי
מלאכה דאורייתא, דהא חובל לרפואה, והגם ש"ל דכאב
השינים הוי כמכה, וקיי"ל שם, דכל מכה של חלל דהיינו
מהשינים ולפנים, ושינים עצמם בכלל, מחללין עלי' את
השבת, שאני הכא, דהוצאת השן אינה רפואה בדוקה
וידועה, וכן כתב באל"י רבה שם ס"ק ג', והא דמכת
השינים מחללי' עלי' שבת, היינו לרפאות ע"י סמים,
באופן שלא יהא צריך להוציאם, אבל להוציא שינים ע"י
ישראל אסור. —

(ט) עוד שאל, היאך מצליגן בשבת שמכריזין
החודשי, על חיים של פרנסה? — לפלא, שלא שאל גם
על נוסח מי שכרך שאומרים ככל, שבת אחר יקום

פורקן, דמצליגן, וישלח ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וגם על נוסך בריך שמי' שאומרי' בהוצאת ס"ת, דמצליגן יהא רעוא קדמך דתוריד לן חיון בטיבותא. — אבל כבר כתבו האחרונים ליישב מנהג ישראל, שלא אסרו לתבוע צרכיו בשבת, אלא ביחיד העושה לעצמו תפלה מיוחדת על איזה מקרה, הנחוצה לו באותה שעה' לפרנסה, או לרפואה, וכדומה, אבל נוסח תפלה הקבוע לכולם בשוה בנוסחא אחת, אין קפידא בזה, וגם זה נכלל בלשון הירושלמי, טופס ברכות כך הוא. — והי' זה שלום לו, ולכל אשר לו, ויתברך ממעון הברכות, בכל משלח ידו ובכל אשר יפנה ישכיל, כנפשו וכנפש ידידו"ש וטובו מלו"ני. —

חיים ברלין החופ"ק.

אחרי כותבי, הגיעו לידי הספרים השלוחים לי והנני מיישר חילי' לאורייתא, ומצאתי שם ענינים טובים ומועילים, וראויים להאמר, המקום יהא בעזרו, וחפץ הי' בידו יצלה. —

ספר היחוד

לרבינו יוסף בן אברהם ז"ל בן וקאר

בלשון ערב

נעתק מכתב היד הנמצא בבית אוצר הספרים
במינכען ושם עליו הערות

מאת

מנשה גראסבערג, מטרעסמינא

מחבר ס' "אלפי מנשה" ו"ם ידגל מנשה" ו"ם "מטה
מנשה" ושו"ת "שבט מנשה" והגהות על ס' ההשלמה

מכבוד הרב הגאון החכם הכולל גאון עדתו דר. משה
גידעמאנן שליט"א אב"ד דק"ק ווינא הבירה יע"א.

ב"ה וויען, יום א' ר"ח אדר תרנ"ז לפ"ק.

לכבוד הרב החכם מו"ה ר' מנשה גראסבערג נ"י.

יוסף אבן וקאר (Ibn Wakkar) בן אברהם
מטוליטולא אשר חי במאה הט"ז למספרם חיבר שיר
היהוד המתחיל אספרה כל נפלאתיך והוא נדפס
בסידורים שונים וספר קומה* הוא שיעור קומה על
דברי קבלה וקצתו בספר רוזאל ושלוש מאתי. —

משה גידעמאנן.

(* והובא בפנים הספר יע"ש.)

מצות עשה לידע שיש אלוה בעולם ולקבלו שנאמר
אנכי ה' אלהיך — ומצות*) עשה ליחדו שנאמר ה' אחד
שהוא אחד בעולם ולא היה לפניו כלום, ויהיה אחד
לעולם שאין אחריו כלום, והוא למעלה אחד שאין על
גביו כלום, ולמטה אחד שאין תחתיו כלום
והוא בד' רוחות אחד שאין חוץ ליד רוחות
כלום, והוא באויר העולם אחד שהוא ממלא כל אויר
העולם והוא בתוך כל דבר שבעולם שאין דבר ממצעו
ומתווכו וכל דבר בו, והוא רואה כל דבר, ואין לו עינים
לראות כבשר ודם, לפיכך יש לו כח לראות בתוך עצמו
אבל אדם בעודו חי יראה בעיניו ואינו רואה אלא כנגד
עיניו וכל דבר שכנגד עיני האדם שיש לו קץ וסוף
רואה בו — אבל אם יש לו דבר ממש על עיניו לא
יראהו עד שיתרחק מעיניו ולא יגע בעיניו אז יראהו
נמצא שאין יכולת לעין אדם לראות אלא דבר שיש לו
קץ וסוף, וכיש שאין העין יכולה לראות בתוך עצמה,
אבל הכורא יתברך רואה בתוך העין ועל העין וסביב
העין אין לו סוף וקץ ואיך תראהו העין, וזהו שנאמר
כי לא יראני האדם והי כלומר בעודו חי** אבל הגשמה

*) דעת הרב כדעת אחד ממוני המצות שחשיב ידעה ויחוד לשתי
מצות ולא כן רובי מוני המצות שידעה ויחוד מצוה אחת, שידעה
ויחוד חד היא. מה לו ידעה ומה לי יחוד. —
**) ביקש לראות ולהסתכל במראה שכינה ולא ניתן לו רשות
שנאמר כי לא יראני האדם והי וכאן למדנו כי בשעת מיתת
יראהו כל בני אדם כורש אגדה פ' תשא. —

תראהו לאחר מיתה כי אין לנשמה עינים לראות בהם
אלא כולה ראייה שהרי נשמה לא תשתנה משאר
נשמות, וראיה לדבר אדם ישן כאן ובחלום הוא רואה
שהולך מאה מיל וגם לפעמים אדם רואה בחלום מקצת
דברים שכתוכו, ולפי שהנשמה רואה בתוך עצמה וכל
דבר יכולה לראות בדבר שאין לו קץ וסוף לפיכך
יכולה לראות את הבורא* (בשכמל"ו, וזה שנאמר הנה
אלהינו זה שמראין אותו באצבע,**) ומאחר שאין לו קץ
וסוף אין הליכה ונדנוד יתכן בו כי אין אדם הולך חוץ
למקומו שאינו מניח מקומו פנוי. אבל הבורא יתברך אין
מקום פנוי לאלהותו ולפי שאין לו קץ וסוף אין ממש
ואברים שאין לו קץ וסוף ומאחר שאין לו קץ וסוף אין
מקום פנוי מאלהותו ואי אפשר להיות אל אחר מלבדו
הרי מצינו כי ה' אחד שאין אחר זולתה, ויזהר אנוש שלא
ירבה לדרוש ולחקור בעניין היחוד פן ינקש בו כדכתיב
כבוד אלהים הסתר דבר, וה"ר אלעזר טוורטשא אמר כי
הנשמה לא תראה הבורא שהרי המלאכים אין יכולת
בהם לראותו — ואין להקשות שום פסוק יד ה' עיני ה'

(* במר"א בצלמנו שיהיה לו רוח חיים כדמותינו שיהיה לו
הכמה ובינה מעין חכמה של מעלה וכמה דאת אמר ותחסרהו,
מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו זה יום מיתה שיראה כבוד
הבורא עכ"ל וכבוד הבורא יוכל להיות השכינה כדעת רא"ם. —

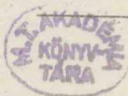
(** ע"י רש"י בשלה מ"ו ב', זה אלי והיה מראין אותו באצבע

וכל כיוצא בזה כי דרך משל הוא שדברו לשבד את האזן ולא מלאך ולא נשמה ראו את הכורא יתברך, אלא הכורא ברא יצירה אחת והיא נקראת שכינה והיא מעולה למעלה מכל המלאכים ואנה שהוא חפץ להיות שם ועד של המלאכים שם הוא משיב אותה יצירה ושם משתחיים לכורא יתברך שחוא הקב"ה ויודעים שחפצו ורצונו לעובדו שם וכאילו הוא עצמו שם, וכן בירושלם בחר לעבדו שם ולפעמים שכינתו שם ושוכן שמו ושכינתו שם,* ולא שהאלהות הוא יותר שם מבמקום אחר כי האלהות הוא שוה בכל מקום ולא במקום אחד גסה ועכה ובמקום אחד דקה אלא שחפצו ורצונו לעבדו שם ושוכן שמו ושכינתו שם והיא בריאה אחת והיא נקראת כבוד ה' כמו שאמרו באלף בית ד"ר עקיבא נפלה שכינה ונשתטחה לפני הקב"ה וכל מה שרוצה לעשות עושה על ידה וכפי צורך הדבר משתנה כפי רצונו של הכורא לעשות שנאמר ואנכי חזון הרביתי וכיד הנביאים אדמה ואותה ראו הנביאים והמלאכים לפעמים ומה שמדרו האבדים בספר קומה אברי שכינה מדרו, ובכל מקום שנאמר וילך ה' וירד ה' תרגומו יקרא ד"ה והיא השכינה, ויש לנו לחשוב כאילו הוא עצמו עשה הכל מאחר שברצונו חפצו יעשה ולפיכך תולה המקרא בכורא עצמו שנאמר וילך ה', ומה שנאמר וידבר אלי הוא הכורא בעצמו, ושם

* ע"י ברמב"ם ב"ה כית הכחירה פ"ז ושכינה אינה במילה וע"י בספרי "דגל מנשה" ומכל הש"ם ומדרשים ראייה לדברי הרא"ם.

בן ד' אותיות מעיד על היותיו שנאמר אני ראשון ואני
אחרון ומבלעדי אין אלהים, ונאמר הלא את השמים
ואת הארץ אני מלא כו', ויזהר האדם שלא להתפלל
וישתחוה כי אם להב"ה עצמו ולא לשכינה* שהרי
השכינה עצמה יתפללה לפני הקב"ה כמפורש למעלה.

ס י ל ק .

(* ויפה כתב בשו"ת נב"י שלא לומר בפני כל מצוה ומצוה
לשם יהוד וכו'. ושכינתה, וע"י הישב בספרי אלפי מנשה בשו"ת
בענין שם הוי"ה יע"ש. —

B
797.
a

Rosch-Menasche.
Responsen

mit einem Anhange

Sefer Hajichud

von

Rabbiner Josef ben Abraham
Ibn Wakkar

in arabischer Sprache.

Nach einer Handschrift aus der königl.
Hof- u. Staats-Bibliothek zu München.

Herausgegeben von M. Grossberg,
Trestina.

Verfasser mehrere Werke.

Druck von A. Janto, in Wien.